

APIE PETRO JAKŠTO „KNYGAS“

GENOVAITĖ RAGUOTIENĖ

Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos institutas,
Universiteto g. 3, LT-2734 Vilnius, Lietuva

Pastabas apie Petro Jakšto leidinį „Knygos“* pradėčiau ne nuo teksto, bet nuo jo viršelio. Iš pirmojo žvilgsnio gali pasirodyti, kad trijų Lietuvos karininkų nuotrauka viršelyje nelabai tinka tokio pobūdžio ir krypties leidiniui kaip šis. Jame rašoma apie knygas, o ne apie karą, apie knygos žmones, o ne apie karius. Bet knygos viršelio nuotraukos prasmė man pasirodė platesnė, gal net kiek simboliška. Ji pirmiausia liudija, koks vaidmuo mūsų tarpukario knygos ir bibliotekų istorijoje teko Lietuvos kariuomenei. Mat joje nuo pat pradžių susitelkė ir paskui ilgiau ar trumpiau tarnavo tokie knygos, švietimo, spaudos veikėjai kaip Juozas Balčiūnas-Švaistas, Vaclovas Biržiška, Romualdas Burokas, Vincas Jonuška, Petras Ruseckas, Aleksandras Ružanovas, Vytautas Steponaitis, Antanas Valančius ir kiti, daug nusipelnę ir kariuomenės, ir visai mūsų kultūrai, ypač knygai ir bibliotekai. Tie kariuomenės žmonės buvo svarbių tarpukario bibliotekininkystės iniciatyvų ir darbų autoriai. Jie pirmieji (nuo 1920 m.) parengė ir išleido bibliotekų tvarkymo darbų ir vadovėlių. Pirmieji 1923 m. įsteigė profesinį bibliotekininkų sambūrį – Karo mokslo draugijos Bibliotekų ir bibliografijos sekciją. Ieškodami Lietuvos bibliotekininkų draugijos ištakų, prie jų skirtume šios sekcijos veiklą. Lietuvos karininkai, kaip žinome, yra buvę ir XXVII knygos mėgėjų draugijos steigėjai bei nariai. Tarp tokių knygos, švietimo, bibliotekos žmonių Lietuvos kariuomenėje buvo ir karininkas, XXVII knygos mėgėjų draugijos veikėjas Petras Jakštas. Kartu su kitais jis žvelgia iš viršelio nuotraukos.

Petras Jakštas (1899–1988) buvo karys ir bibliofilas, 1929–1940 m. tarnavęs Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriuje, besirūpinančiame Lietuvos kareivių dvasine kultūra. Jo gyvenimo ir veiklos aistra bei tarnystė buvo knyga. Tuo galime įsitikinti skaitydami P. Jakšto „Knygas“ – pasakojimą apie biblioteką, daug kuo įdomią – likimu, pobūdžiu, atradimais ir netektimis. Tokių, atskirais leidiniais išleistų autorinių pasakojimų apie asmenines bibliotekas teturime gal vieną kitą (žr. Gintauto Trumpio „Asmeninė biblioteka – mano gyvenimo savastis“, 2000). Viena iš pirmųjų

* JAKŠTAS, Petras. *Knygos*. Parengė, įvado str. ir paaiškinimus parašė Domas Kaunas. Vilnius, 2003. 172 p.

būtų ši P. Jakšto knyga. Savo parašymo data (1976 m.) ją galima laikyti ir pirmąja Lietuvoje asmeninės bibliotekos istorija, parašyta paties savininko.

P. Jakšto pasakojimas apie savo biblioteką sudėtas iš ganėtinai įvairios, margos medžiagos: kas paskatina kaupti biblioteką; iš kokių šaltinių ji klostėsi; kokios lemtyės ją persekiojo; koks jos likimas dabar ir kt. Štai „Knygose“ randame žinių apie XX a. pradžios Lietuvos kaimo vaikų ir paties autoriaus vaikystės skaitymą, knygas ir bibliotekėles (skyrius „Pirmosios knygos“, p. 18–29). Gal tai ir buvo pirmosios vidinės paskatos kaupti knygas. Be to, tos žinios kiek praplečia anų laikų aukštaičių kaimo lektūros vaizdą (pvz., apie Žiobiškio parapijos bibliotekėlę, tų vietų knygos skleidėjus). Keli knygos skyreliai yra apie bibliotekos formavimo šaltinius – knygynus ir antikvarius, jų darbuotojus (Z. Margoliną, J. Leoną ir kt.). Tokie skyreliai („Pažintis su knygomis“, p. 30–42; „Kauno antikvariatai“ p. 43–57; „Vilniaus antikvariatai“, p. 58–69 ir kt.) svarbūs tarpukario, iš dalies ir vėlesniojo laiko knygų prekybos istorijai. Juo labiau kad autorius bibliofilas pats yra buvęs ir aktyvus knygų platintojas, padėjęs kitiems jas kaupti.

„Knygose“ įdėtas ir P. Jakšto pasakojimas apie XXVII knygos mėgėjų draugiją (p. 91–93). Kaip vienas iš šios draugijos narių P. Jakštas jos veiklą galėjo pažinti iš vidaus. Be aprašomojo teksto, autorius nemaža kur pateikia ir savo bibliotekoje turėtų ar jai vienur kitur įsigytų, dovanotų knygų kataloginius įrašus.

Iš P. Jakšto „Knygų“ matyti, kad jo bibliotekos likimas buvo dramatiškas, kupinas skaudžių praradimų. Panašus ir paties bibliofilo gyvenimas, ypač po 1940 metų. Apie jį būtų įdomu sužinoti daugiau. Šiuo metu prof. Domas Kaunas rengia monografiją apie P. Jakštą bibliofilą, bet ir šiam leidiniui būtų pravertusi nors ir glausta P. Jakšto biografijos ir veiklos apžvalga.

P. Jakšto „Knygos“ pasirodė prof. D. Kauno iniciatyva, rūpesčiu ir pastangomis, kai buvo atrastas jos rankraštis. Įdėta daug triūso rengiant jį spaudai. Šio rankraščio tekstas parašytas autoriaus gyvenimo pavakary, tad suprantama, kad jame esama ir tikslintinų vietų, faktų, įvykių. D. Kauno plunksnai priklauso ne tik įvado straipsnis, bet ir paaiškinimai, patikslinimai, susiję su P. Jakšto „Knygose“ minimais asmenimis, autoriaus biografijos dalykais. Tokie komentarai (jų autoriaus vadinami pastabomis) papildo ir patikslina P. Jakšto tekstą, padeda geriau susivokti ir jo biografijoje.

Vis dėlto liko kai kurių aiškintinų dalykų. Štai knygos autorius teigia, kad leidėjas Balys Žygelis išvengęs sovietų represijų (p. 36). O juk B. Žygelis 1941–1943 m. buvo kalinamas Rusijoje. Reikėtų patikslinti P. Jakšto nurodytą XXVII knygos mėgėjų draugijos sekretoriaus Viktoro Cimkausko mirties vietą ir datą (p. 118). Juolab kad kituose savo rašiniuose apie V. Cimkausko likimą jis pateikia kiek skirtingus faktus. Bene tiksliausias žinios apie draugijos sekretoriaus žūtį būtų jo kolegos ir pirmojo biografo Vilhelmo Žano Burkevičiaus: V. Cimkauskas žuvęs 1944 m. rugsėjį Vokietijoje, netoli Landsberg am Lech (Landsbergo prie Lecho) miestelio, po garvežiu netekęs abiejų kojų.

Būtų komentuotinas ir knygos autoriaus aprašytas atsitikimas, susijęs su XXVII knygos mėgėjų draugijos susirinkime darytu Jono Strazdo pranešimu apie Gabrielį Landsbergį-Žemkalnį (p.101). P. Jakštas pateikia vieną iš to pranešimo turinio versijų. Kiti autoriai (Balys Sruoga) ir XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvo medžiaga rodo ką kita. Minėtame J. Strazdo pranešime buvę abejota dėl G. Landsbergio-Žemkalnio „Tado Blindos“ originalumo, iš dalies ir autorystės. Šitai ir sukėlė triukšmą. Rašytojo artimųjų skundas buvo svarstytas Garbės teisme ir pripažintas pagrįstu.

Tikslintinas ir vienas kitas komentaras. Antai paaiškinime teigiama (p. 60), kad Marijos Piaseckaitės-Šlapelienės knygynas veikęs Vilniuje, Pilies gatvėje, nors šaltiniai nurodo jį buvus šv. Jono gatvėje (nr. 13). Ne visai tikslu (p. 93) rašyti, kad bibliofilų draugiją Lietuvoje sumanusi įsteigti Marija Urbšienė. Savo laiškuose ji pati, beje, ir kiti (Paulius Galaunė) nurodo šios idėjos iniciatoriumi ir autoriumi buvus Vytautą Steponaitį. Ne M. Urbšienė nustatė ir tos draugijos 27 narių skaičių; ji buvo siūliusi 36 (p. 94).

Čia nurodytos pastabos yra daugiau smulkmenos, knygos autoriaus atminties riktai ar komentarų rašytojo neapsižiūrėjimas. Leidinio visuma liudija, kad prof. D. Kauno pastangomis turime bibliofiliškai išleistą P. Jakšto darbą „Knygos“. Tai gražus paminklas nusipelnusiam knygos žmogui ir apskritai lietuvių bibliofilijai. Gal tai paskatins daugiau rašyti apie Lietuvos bibliofilus ir jų bibliotekas.

Įteikta 2003 m. rugpjūčio mėn.